

УДК 141. 30

Богдана Артеменко**МОБІЛЬНІСТЬ ЯК НОВА КУЛЬТУРНА ЦІННІСТЬ
В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ**

У статті розглядається проблема зміни культурних цінностей в умовах глобалізації і мультикультуралізму. Досліджуються сучасні зміни концепту “національна держава” та відповідні зміни в системі правових цінностей. Як базове поняття системи цінностей мультикультурного суспільства було визначено поняття “мобільність”.

Ключові слова: мобільність, культура, інформаційне суспільство.

Артеменко Б. И. Мобильность как новая культурная ценность в информационную эпоху

В статье рассматривается проблема изменений культурных ценностей в условиях глобализации и мультикультурализма. Исследуются современные изменения концепта “национальное государство” и соответствующие этому изменения в системе правовых ценностей. В качестве базового понятия системы ценностей мультикультурного общества было определено понятие “мобильность”.

Ключевые слова: мобильность, культура, информационное общество.

Artemenko B. Mobility as a new cultural value of the informational epoch

The article is devoted to the problem of changes of cultural values under conditions of globalization and multiculturalism. Author investigates some contemporary changes of the concept “national state” and relevant changes in the legal values system. The notion “mobility” is evaluated as the key notion in the multicultural society values system.

Keywords: mobility, culture, informational society.

Мультикультуралізм як особлива соціально-культурна політика західного суспільства має значний вплив на формування системи цінностей сучасного соціуму. В рамках цієї політичної доктрини формуються ключові поняття соціальної філософії, права, правової де-

онтології, які визначають ціннісні пріоритети локальних суспільств і світової спільноти. Доктрина мультикультуралізму перетворилась за останні чверть століття на підґрунтя для оціночних суджень щодо визначення дій урядів, ситуацій у країнах і регіонах, створення політичних рейтингів держав. Дослідження мультикультуралізму набуло особливої актуальності, оскільки це дає змогу осягнути критерії оцінок соціальних, політичних і правових явищ сучасного суспільства.

Різні аспекти мультикультуралізму як політики узгодження ціннісних систем різних культур, соціальних практик і традицій стали об'єктами досліджень Б. Баррі, В. Кимлічки, Д. Месона, М. Дево, Ч. Тейлора. В роботах цих авторів, а також у доробках З. Баумана, І. Валерстайна, Я. Н. Пітерзе, Р. Робертсона і Й. Фрідмана мультикультуралізм постає як політика узгодження соціальних і культурних цінностей у полікультурних суспільствах. Поліетнічне середовище пропонує особливі умови узгодження інтересів представників різних історико-культурних спільнот, а тому завданням багатонаціональної держави є напрацювання засобів організації соціального і політичного життя, що долають монокультуралізм.

Аналіз політики мультикультуралізму доводить, що глобальне суспільство намагаються інтерпретувати у вузькому сенсі, посилюючи наше уявлення про цей концепт традицією бачення нації-держави. Глобальне суспільство постає як єдине соціально-політичне утворення, подібне до національної держави зразка XIX століття. Так історично склалося, що розуміння концептів “державна”, “суспільство”, “нація” сформувались під впливом ідеологічної системи епохи Просвітництва, коли завдання політичного розвитку європейського суспільства бачилось як руйнація традиційного співтовариства доби феодалізму. Рівність усіх у правах і обов'язках, право кожного брати участь у державному керівництві – цінності, що прийшли в європейське суспільство два століття тому. Але нетерпимість до інших систем цінностей, що прикривалась ідеєю соціального прогресу і відмові в історичності тим, хто не бажав “струсити прах старого світу зі своїх ніг”, відмовитись від традицій і історично вкоріненого ладу – це теж прийшло з ідеєю національної держави. Просвітництво створило “багнет” соціального прогресу, на якому революційні війни межі XVIII-XIX століть рознесли світом ідею нації-держави. Правова рівність громадян мала б стерти соціальні, релігійні, культурні межі країн, які б стали світовою республікою (чи сполученими штатами). Модерна соціальна філософія в такому вигляді породила ідею гло-

балізму, в якій світ сприймається як єдине соціально-політичне ціле. Єдність вимагає узгодженості цілей, цінностей і соціальних практик, а тому вічний мир передбачає політичну і правову домовленість щодо рівності й однаковості всіх учасників договору. Нація як найпоширеніша форма партикуляризму в модерності з’явилась у межах засадничого міжнародного процесу.

Для І. Валерстайна глобалізація починається з капіталізмом і модерністю. Для Й. Фрідмана і Р. Робертсона глобалізація цивілізаційна за своєю природою. Й. Фрідман говорить про початок дискусії щодо глобалізації з визначення її як відбиття процесу боротьби за гегемонію центральних культур і дифузії їх цінностей. Так чи інакше, ідеї глобалізації, міжкультурної взаємодії, світового співтовариства коріняться в соціальній філософії Просвітництва. Ідея нації породила уявлення про державу як культурно гомогенну спільноту. Нація-держава, своєю чергою, стимулювала ідею міжнародного співтовариства, що живе за спільними законами, тим самим започаткувавши перехід до ідеї глобалізму. Але згодом у наш час з’ясувалося, що глобальне усуває державу-націю як визначальну оправу соціального життя. Медіа та етноландшафт – нові обриси соціального життя, що змінюють національні інституції, і на які не можна екстраполювати ознаки національної держави, яка збільшилась.

Я. Н. Пітерзе подає глобалізацію як гібридизацію. Гібридизація – різновид культурної взаємодії у полікультурному суспільстві, коли відбувається перетин традицій, внаслідок чого виникають нові культурні форми. Традиційна форма соціального життя відділяється від наявних практик і рекомбінуються з новими формами, що призводить до утворення нових практик. Гібридизація постає як продукт глобалізації і модель мультикультурної взаємодії [7].

Р. Робертсон іронізує з приводу того, що глобалізація – “процес стирання локальності, зокрема великомасштабної локальності, вираженої в різноманітних формах етнічних націоналізмів”. На його думку, те, що проголошується локальним, сконструйовано на транс- або надлокальній основі. Суспільство, створене за національним принципом, або суперечать, або існує паралельно глобалізаційним процесам. Локальні прагнення створення нових організованих за національним принципом суспільств – складові одиниці в рамках глобального контексту, тексти в рамках контексту чи інтертексту [8, с. 60]. Якщо для постмодерну великі оповіді добігли кінця, а ситуація постмодерну – ситуація конкуренції багатьох різних оповідей, – то світ – лише

єдиний простір одночасного різноманіття ідентичностей, історій, цивілізацій і т. ін. У межах глобалізму мультикультуралізм постає як практика “множення меншинних дискурсів” [8, с. 58].

Можна стверджувати, що класична форма націоналізму XIX ст. стала заручницею ідеї держави як об’єднання вільних і рівних на підставі культурної спільності та поваги до свобод окремої людини. Але в умовах глобалізації національна культурна спільність, оформлена як національна держава, почала відігравати роль обмежуючого чинника розвитку соціально-політичної спільноти, оскільки кордони, законодавство, традиційна політична система сьогодні потребує відкритості і міжнародної уніфікації, щоб залучитись до системи мобільності коштів, товарів і трудових ресурсів. Головний критерій свободи в умовах глобалізації – рівень мобільності. З огляду на це, завданням ліберально-демократичної державно-правової системи, яка гарантує зняття обмежень індивідуальної свободи, є перебудова національної держави у відкриту спільноту. Таким чином, культурна спільність має перейти на рівень укрупнення, який перевищує регіональне обмеження за національно-культурною ознакою. Національне в сучасному світі не є самодостатнім, тому не може повною мірою бути синонімом партикулярного, як це розуміли Л. Грінфелд і І. Валерстайн. Проект сучасної української нації подається як частина європейської спільноти, національна суверенність приймається як перспектива Євросоюзу. Національна держава у вигляді національного суспільства повертається до рівня “загальної культурної ідеї”, яка уніфікує національно-державні організації, а форма партикулярності – “національна ідентичність” – набуває узагальнених ознак.

Під час подібної інституціоналізації нації в сучасних умовах відбувається штучне творення локальності. Перспектива членства в Євросоюзі чи у будь-якому міжнародному об’єднанні передбачає корекцію державного законодавства, зміни у політичному житті країни, відкриття культурно гомогенного суспільства для інших агентів впливу. Внаслідок міжнародної діяльності за такими правилами відбувається конструювання однотипних націоналізмів. Формалізація міжнародних інституцій призводить, за Й. Терборном, до взаємопроникнення географічно відмінних “цивілізацій” [9, с. 51], гомогенізації сучасного світу.

Свобода сьогодні проявляється в суспільному конструюванні ідентичностей через присвоєння культурних традицій. Тому мультикультуралізм може бути сприйнято як політику запозичення традицій

задля конструювання ідентичності. Кожна нація-держава інкорпорувала унікальну суміш “чужих” ідей, а відтак, не може бути сприйнята як гомогенне утворення. У ХХ столітті було зроблено крок до розуміння нації у вигляді політичної спільноти, а не етнічної спільноти. Політична нація, так само як колись етнічна, набула ознак прагматичного утворення, що спрямовано на досягнення тактичних і стратегічних інтересів спільноти. Якщо ціллю етнічної нації було набуття державності і державного суверенітету, то нова доба глобалізму вимагає зречення частини суверенітету задля отримання доступу до всесвітньої системи розподілу матеріальних ресурсів. Євросоюз як об’єднання європейських націй демонструє нам світову тенденцію до жертвування традиційними ознаками нації-держави (відмова від власної валюти і економічного суверенітету, відкриття кордонів для товарів, послуг, робочої сили, проголошення зверхності міжнародного законодавства над національним і узгодження національного законодавства з загальними вимогами ЄС і т. ін.) задля отримання доступу до нової соціально-правової цінності – мобільності.

Епоха глобалізації запропонувала новий вид цінностей, який неможливо звести до речового володіння, такого звичного для доби індустріального суспільства. З. Бауман у роботі “Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства” звертає увагу на переорієнтацію ідеї споживання – від споживання речей і інформації до споживання “мобільності”, набуття доступу до “глобальної мобільності” [1, с. 115]. “Доступ до глобальної мобільності” розглядається З. Бауманом як сучасний варіант розуміння свободи [1, с. 143], і, водночас, причетність особи до сфери “глобальної мобільності” стає критерієм визначення її соціального статусу – чи то турист, чи бродяга (за термінологією З. Баумана) [1, с. 112]. І перший, і другий є учасниками процесів споживання, так само як і учасниками мобільності, але перший є споживачем насолоди від рухливості, а інший – змушено втягнутий у глобальний рух. За ступенем свободи участі у мобільності визначається і нова соціальна ієрархія, а разом з нею – і дві різні форми культури – культура глобальна та локалізована силоміць.

Таким чином, у нових історичних умовах відбувається зміна традиційних політико-правових цінностей, які пов’язані з ідеєю національної держави. Закритість, культурна гомогенність і агресивне протистояння іншокультурному середовищу – методи державно-національної політики, що перешкоджають зняттю обмежень індивідуальної свободи. Відмова від їх застосування стала можливою після

того, як було визначено головну цінність епохи глобалізації, що заперечує історичну і територіальну вкоріненість особи – мобільність. Культурно-національна локальність перестала захищати права і задовольняти потреби особи. Наступний крок – відкриття світу для кожного, незалежно від походження і культурної приналежності. Саме це відкриття можливе з визнанням мобільності як соціально-правової цінності сучасного світу. Це цінність глобалізованого суспільства, яка змінює геополітичну мапу світу, вибудовує нову соціальну ієрархію, покладає нові критерії оцінки розвитку суспільств. Закони сучасних держав перевіряються на придатність для сьогодення саме за критерієм захисту права на мобільність.

Література:

1. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества / З. Бауман; пер с нем. – М. : Изд-во “Весь Мир”, 2004. – 264 с.
2. Бек У. Глокализация / У. Бек // Глобализация и идентичность. – Харьков: Эксклюзив, 2007. – 460 с.
3. Валлерстайн И. Конструирование народа: раса, нация, этническая группа / И. Валлерстайн // Билябар Э., Валлерстайн И. Раса, нация, класс. Двусмысленные идентичности. – М. : Логос, 2004. – С. 8-115.
4. Валлерстайн И. Глобализация или переходный период? / И. Валлерстайн // Экономические стратегии. – 2000. – № 2. – С. 15-26.
5. Воропай Т. С. Человек перед вызовом глобализации / Т. С. Воропай // Глобализация и идентичность – Харьков : Эксклюзив, 2007. – С. 404-424.
6. Грінфелд Л. Типи націоналізму / Л. Грінфелд // Націоналізи: Антологія – К. : Смолоскип, 2006. – С. 525-551.
7. Пітерзе Я. Н. Глобалізація як гібридизація / Я. Н. Пітерзе // Глобальні модерності. – К. : Ніка-Центр, 2008. – С. 73-105.
8. Робертсон Р. Глобалізація: часопростір і гомогенність-гетерогенність / Р. Робертсон // Глобальні модерності. – К. : Ніка-Центр, 2008. – С. 48-72.
9. Терборн Й. Шляхи в/через модерність / Й. Терборн // Глобальні модерності. – К. : Ніка-Центр, 2008. – С. 179-201.